
DIFFICULTIES IN DEFINING SOCIAL WORK

Venelin TerzievRussian Academy of Natural History, Moscow, Russia
Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo, Bulgaria
University of Rousse, Rousse, Bulgaria, terziev@skmat.com**Simeon Simeonov**Kaneff University Hospital - Rousse, Bulgaria, sansiod@abv.bg

Abstract: Social policy should be seen as an activity that guarantees the security of those affected by the risks of labour, family and life. In a broader sense, social policy regulates a very broad range of social relationships that relate to employment, income, education, and others. Social security can therefore be seen as the main objective of social policy. In modern concepts, social security is perceived as a system of public rules, institutions and social payments that enable the dignified existence of every person, who in an unusual state of vitality. Social security can therefore be seen as a set of measures to protect people in an unusual situation. Forms of social security: social security coverage; social assistance; social provision.

Apart from their nature, purpose and funding, social security and social assistance differ according to the principles of organization and management. Social assistance is a decentralized system, and social security can be centralized or decentralized depending on the principles adopted. Through these forms of social security, people receive material security for their existence on the basis of common and unified rules. In any case, however, not always will the indigent be covered by these forms of social security, regardless of their social protection needs. It is possible that even socially protected persons may be in need because of the low income received by this system. In such cases the intervention of social assistance is needed as a means of "plugging the holes". For the sake of clarity, social security can be defined as the first defense net, and social assistance as the second defense net, i.e. social assistance must take on the part of the population which, for one or other reason, does not fall from or land either from the upper levels of the social protection system or when the level of this protection has been insufficient or it provides social protection from the last instance.

Keywords: social assistance, social protection, social policy.

ТРУДНОСТИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕТО НА СОЦИАЛНАТА РАБОТА**Венелин Терзиев**Руска академия по естествознание, Москва, Русия
Национален военен университет „Васил Левски”, Велико Търново, България
Русенски университет „Ангел Кънчев”, Русе, България, terziev@skmat.com**Симеон Симеонов**Университетска болница „Канев” –Русе, България, sansiod@abv.bg

Резюме: Социалната политика трябва да се разглежда като дейност, която гарантира сигурността на лицата, засегнатите от рисковете на труда, семейството и живота. В по-широк аспект социалната политика регулира твърде широк кръг от социални отношения, които се отнасят до заетостта, доходите, образованието и други. Следователно социалната сигурност може да се приеме като основна цел на социалната политика. В съвременните концепции социалната сигурност се възприема като система от обществени правила, институции и социални плащания, които дават възможност за достойно съществуване на всеки човек, който се намира в необичайно жизнено положение. Следователно социалната сигурност може да се разглежда като комплекс от мерки за предпазване на хората, изпаднали в необичайна ситуация. Форми на социална сигурност: социално осигуряване; социално подпомагане; социално обезпечаване.

Освен по своята същност, предназначение и финансиране социалното осигуряване и социалното подпомагане социалната политика се различават по принципите на организация и управление. Социалното подпомагане е децентрализирана система, а социалното осигуряване може да бъде централизирано или децентрализирано в зависимост от възприетите принципи. Чрез тези форми на социална сигурност, хората получават материална сигурност за своето съществуване на базата на общи и уеднаквени правила. При всички случаи обаче не винаги нуждаещите се ще бъдат обхванати от тези форми на социална сигурност,

независимо от потребностите им от социална закрила. Възможни са случаи дори защитени от социалното осигуряване лица да изпаднат в състояние на нужда поради ниските доходи, получавани от тази система. В тези случаи е необходима намесата на социалното подпомагане като средство за „запушване на дупките“. За по ясна илюстрация социалното осигуряване може да се определи като първа защитна мрежа, а социалното подпомагане като втора защитна мрежа. т.е социалното подпомагане трябва да поема онази част от населението, която по едни или други причини не попада или изпада или от горните етажи на системата за социална защита или когато равнището на тази защита се е оказало недостатъчно или то осигурява социална защита от последна инстанция.

Ключови думи: социално подпомагане, социална защита, социална политика.

ВЪВЕДЕНИЕ

Многообразието от дейности, включени в социалната работа, затруднява даването на точна дефиниция на понятието социална работа. Би могло най-общо да се каже, че това е съвкупност от дейности от социален, икономически, психологически, педагогически, медицински, криминологически и правен характер, чиято основна цел е възстановяването и поддържането на личния и обществен статус на индивида с помощта на държавни, недържавни, национални и общински средства.

Според Ив. Кусев социалната работа е „оказване на социални услуги и предоставяне на социални помощи на определен контингент от лица; защита на лицата при безработица; решаването на проблемите на децата и безпризорността; ограничаване на такива социални недъзи като наркоманията и проституцията; работа с лица, лишени от свобода или излежаващи присъда“ (Кусев, 1998). Според Кусев социалната работа е дейност за обществото и се изпълнява от отделни индивиди, колективи или групи.

Според Е. Тодорова социалната работа следва да се търси в публичните форми на сътрудничество и сдружаване, и в обществените стратегии за ограничаване на асоциалните нагласи и поведения (Тодорова, 1999).

Л. Шулман в книгата си „Изкуството да се подпомагат индивиди, семейства и групи“, разглежда социалната работа като помагач процес, при който си взаимодействат подпомагачото лице (социалният работник) и нуждаещото се от помощ лице, като индивид, член на семейство или група (клиентите). Той прави съпоставка с трестепенния медицински модел, описан като изследване, диагноза и лечение (Шулман, 1994).

ТРУДНОСТИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕТО НА СОЦИАЛНАТА РАБОТА

Логическият анализ на същността на социалната работа изисква да се даде определение на понятията социална и работа.

Понятието „социално“ характеризира отношенията, които възникват, в съвместния живот на хората като индивиди, членове на семейства, членове на групи и членове на общността като цяло. На тази основа всички човешки дейности са социални. В тях едни хора управляват други с цел оцеляване и развитие на отделните индивиди, групи и обществото.

Цялата съвкупност от обществени отношения може да бъде разчленена на три обществени системи :

✓ икономическа (стопанска), която обхваща трудовите отношения насочени към създаването и нарастването на материалното и духовното богатство от стоки, услуги и капитали; разпределението и преразпределението на създаденото богатство.

✓ социална, която обхваща правата и отговорностите на членовете на общността за създаване на условия за социално справедливо задоволяване на всеотрядните потребности на хората; защита на тяхната социална сигурност чрез съответните държавни институции, доброволни организации и лица чиято мисия е насочена към възпроизводството и всеотрядното развитие на хората;

✓ политическа, която обхваща господстващите идеи и действия на една или друга обществена група, относно придобиването на държавната власт; механизмите и действията при упражняването на власт (законодателна, изпълнителна и съдебна); взаимоотношението на сътрудничество, сигурност и взаимопомощ с международни организации.

Понятието „работа“ се характеризира с изразходване на физическа, психическа и мисловна енергия на хората с цел създаването на материални и нематериални блага, необходими за осигуряване на основните им жизнени процеси присъщи на всеки жив организъм, като хранене, дишане, обмяна на веществата, отделяне, растеж, развитие, размножаване, движение, взаимодействие и сигурност. Тези процеси определят както потребностите, така и поведението на хората в обществото.

Понятието „работа“ се свързва с:

✓ наличието или липсата на трудови отношения (трудова пазар, безработица);

- ✓ условията и заплащането на труда;
- ✓ професионалната квалификация;
- ✓ управлението и организацията на труда;
- ✓ сътрудничеството или конфликтите в труда.

Според Нели Петрова-Димитрова проблемът за същността на социалната работа е изключително сложен. В своята книга „Основи и методи на социалната работа” тя разглежда някои от трудностите при дефинирането на социалната работа:

1. Трудности, свързани с промените в разбирането за същността на социалната работа в исторически аспект.

За относително дълъг период от своето развитие социалната работа се проявява като милосърдие, милостиня, филантропия т.е. имащите оказват помощ на нуждаещите се, директно или чрез посредничество на организации. Дейностите, чрез които социалната работа се реализира са социално подпомагане (храна, подслон, грижи, работа), възпитание и превъзпитание, семейно съветване, образование. Базовата теоретична постановка, върху която се развиват услугите е, че човекът е такъв, каквито са неговите социални условия на живот. Тази постановка определя същността на социалната работа – социално подпомагане, реализирано като материална помощ, осигуряване на подслон, грижи.

В резултат на развитието на теорията и практиката на психоанализата, през 20^{-те} години на влиза т. нар. „нов подход” в социалната работа, при който акцентът в „отговорността” за справянето с житейските трудности и проблеми се пренася от социалните условия на живот, към психичното здраве на отделния индивид. По този начин се пренебрегва влиянието на социалните условия на живот в утвърдили се в Америка основен метод на социалната работа Casework (работа със случай).

Едва през 50^{-те} години в Европа започва да се променя схващането за същността на социалната работа - помощта се разбира не толкова като директно решаване на социалните проблеми на индивида, групата или общността, колкото като „въоражаване” на клиентите с необходимите средства за самостоятелно справяне с житейските проблеми. Крилатата фраза е „помощ за самопомощ”.

Промяната в същността на социалната работа в исторически план е по посока на обогатяване (т.е. на количествено развитие) и по посока на усъвършенстване (качествено развитие). Материалното подпомагане и днес е основно направление в социалната работа, то обаче вече не е милостиня, която имащите предоставят на нямащите, а се осъществява в контекста на оказване на цялостна психо - социална помощ.

Развитие на разбирането за същността на социалната работа се осъществява и днес. Сега модерното схващане е, че социалната работа е един от основните обществени механизми за гарантиране спазването на човешките права.

2. Трудности, свързани с комплексния характер на помощта.

Социалната работа е помощ, реализирана от обществото за решаване на социалните проблеми на неговите членове. Според Н. Петрова - Димитрова е изключително трудно да се дефинира същността на тази помощ, тъй като е в зависимост от:

- ✓ конкретния социален проблем (бедност, безработица, липса на семейство, принадлежност към етническо малцинство и пр.);
- ✓ възрастта на потърпевшия от социален проблем;
- ✓ специфични личностови, социални, културни особености;
- ✓ социално - икономически и културни условия в страната, региона, населеното място, непосредственото социално обкръжение.
- ✓ нивото и компетентността на системата за социална работа, конкретните социални служби, конкретния социален работник.

Социалната работа може да се прояви като парично подпомагане, социално обслужване, информация, осигуряване, защита, подкрепа, посредничество, образование, възпитание, терапия и др.

Социалната работа е дейност на обществото, тя е държавна дейност, неотделима част от социалния, институционален и политически живот на демократичната държава. Държавата създава, обезпечава и ръководи система за социална помощ на хората чрез закони, финансиране, институционализиране, подготовка на кадри и пр.

Социалната работа е дейност:

- ✓ работи се с хора, с проблеми. Водещо място имат проблемите свързани с успешното функциониране на индивидите, семействата, групите и общностите;
- ✓ помагането се изразява не в решаването на социалните проблеми, а в развиване, повишаване или възстановяване на техните индивидуални, групови или общностни капацитети;

✓ помагането се осъществява не като въздействие на клиента, а като процес на взаимодействие, на партньорство, на сътрудничество;

✓ помощта е доброволна, оказва се при зачитане на достойнството на клиента;

✓ помощта е услуга, тя е право на клиента (Петрова-Димитрова, 2001).

Предметът на социалната работа е създаване на нематериални потребителски стойности под формата на услуги, които са част от групата на социалните услуги и са насочени към подкрепата и възпроизводството на хората като индивиди и групи. Следователно социалната работа включва в своя обхват освен основните идеи, принципи, методи и др., така и основните елементи на тези дейности - управление, организация, материални и финансови средства, персонал, резултати, външни и вътрешни връзки, чрез които се обективизират тези дейности. По-главните цели при осъществяване на социалната работа са:

✓ Постигане на бързо и адекватно подпомагане или обслужване на нуждаещите се лица, семейства, домакинства, социални групи;

✓ Изравняване с европейските стандарти и критерии при осъществяване на социалната работа като се имат предвид нашите национални традиции и опит;

✓ Постигане на оптимална координация и съгласуване на социалната работа по видове, форми, йерархични равнища;

✓ Усъвършенстване взаимодействието (общуването, диалога) на социалния работник с клиента (групата) в посока на хуманизъм, демократичност и спазване на етиката.

Постигането на тези цели изисква да се изпълняват редица конкретни финансово, кадрово и организационно обезпечени задачи като:

✓ Изясняване на социално - икономическата обстановка в страната и по региони, и насочване към евентуалните източници на ресурси за социална работа;

✓ Регулярна изследователска, възпитателна и обучаваща дейност по отделните видове, форми и равнища на социалната работа;

✓ Усъвършенстване и актуализиране на законовата и подзаконовата база на социалната работа;

✓ Увеличаване дела на неправителствения, частния и религиозния сектор в областта на социалната работа;

✓ Усъвършенстване на организацията и технологията на социалната работа;

✓ Повишаване равнището на професионалната квалификация (знания, умения, опит) на социалните работници и помагащите лица;

По своята същност социалната работа представлява съвкупност от благотворителни дейности (работи) с обекти отделни лица, семейства и групи, които не са в състояние сами да задоволяват основните си жизненни потребности като: храна, подслон, топливо, здраве и минимално участие в обществения живот. В тази връзка обектите на социалната работа могат да се разграничат на:

✓ индивиди - в тяхната принадлежност и зависимост от групи и общности;

✓ функционални групи - в тяхната съвкупна ефективност и конфликтност вътре в групата;

✓ компактно живеещи общности - с етно-културна или елитарно-кастова спойка и обособеност;

✓ регионални, професионални, кастови и големи етно-религиозни-културни общности, при нужда от тяхното адаптиране и интегриране към държавата и обществото на мнозинството.

Според друга класификация обекти на социалната работа са:

✓ безпомощни - деца и възрастни, с увреждания, със зависимости, жертви на насилие;

✓ лица в криза - неспособност да се справят с проблемите си;

✓ лица в риск - от криза, от насилие и злоупотреба с тях;

✓ в социална маргиналност - неустойчиви, с раздвоена идентификация;

✓ лица в социална изолация - отхвърлени, отчуждени, недопускани, самотни;

✓ асоциални - девиантни и криминални, които са риск за останалите.

Обектите на социалната работа могат да бъдат и лица:

✓ при рискови нови роли - нужда от подготовка и пред-адаптация;

✓ при реализация на талант, на свръхспособности - нужда от специални условия и привилегии, проблеми с адаптацията.

✓ в ролята на жертва;

✓ в ролята на партньор;

✓ в ролята на клиент.

Основни субекти на социалната работа са:

✓ социалният работник;

- ✓ държавни организации - например: Министерство на труда и социалната политика;
- ✓ агенции - например Агенция за закрила на детето;
- ✓ организации към местната власт.

Институционализацията на социалната работа се определя като утвърждаването ѝ в следните насоки:

1. Като практика, в т.ч. и като професия - срещу труд, носещ доходи, служене в името на общността, на общественото благо, на стабилността на обществото, а не на частните интереси на упражняващите професията;
2. Установяване на продължително фундаментално теоретично образование и практическа подготовка;
3. Развитие на социалната работа като теория, наука, методология и
4. Организиране кадрите в професионален съюз с широко самоуправление и дисциплинарен натиск при определени правила на поведение.

Процесът на идентификация на социалната работа в отделните страни преминава през различни етапи, обусловени от историческото развитие, наличните ресурси и избраните социалнополитически модели. В исторически аспект тя представлява взаимовръзка на теорията и практиката на социалната работа при нейната институционализация, утвърждаване на нейните цели, задачи, функции, визия и мисия, възприемане на професионалните роли на социалните работници, на техния професионалния профил. Тя придобива особен характер в периоди на социална трансформация и кризисни състояния в обществото.

Развитието на социалната работа в Европа като теория и практика, като професионална дейност и наука, както и образованието, което се изисква за нея, се характеризира със значително разнообразие на начините, по които социалната дейност се дефинира, на организационните системи, които обхваща и на образователните програми, посредством които социалните работници получават професионална квалификация. То е многоаспектно както в рамките на страните от Западна и Източна Европа, така и между тях. Това налага координиране на процесите в социалната работа като наука, професионална дейност и обучение; утвърждаване на общи критерии и стандарти, съобразени с националните интереси и специфика на страните, с което би се благоприятствал по-нататъшният ход на европейската интеграция в тази от изключителна важност за общественото развитие област, свързана с непосредствените отребности и интереси на цели социални групи и общности на обединена Европа.

Специално внимание на социалната работа и по-конкретно на ролята и статуса ѝ, на идентификацията на социалния работник и неговата подготовка, образование се обръща в резолюция на Съвета на Европа още през 1967 г., с което се признава нейната значимост. Социалната работа се дефинира като „специфична професионална дейност, която се стреми към помагане за по-добра взаимна адаптация между индивиди, семейства, групи и обществената среда, в която те живеят и, развивайки самоуважение и лична отговорност в тях, да се използват възможностите на личността, междуличностните връзки и отпуснатите ресурси от обществото за подобряване на тяхното състояние”¹⁰⁴. Въпреки че я определя като „специфична професионална дейност”, в своите документи Съветът на Европа я разглежда и като специфична помощна дейност за лица, институции и организации от трите сектора - публичния, частния и неправителствения, като насочена към решаване на социалните проблеми на лица, групи и общности в неравностойно социално положение“. Предметната ѝ област обхваща както професионалната социална работа, така и работата на доброволци, благотворителни и религиозни общности, които в никакъв случай не могат да бъдат подценени - сред тях са Каритас, Международният Червен кръст и полумесец и много др. Истина е, че социалната работа се реализира във всички сектори - публичния, частния с формиране на печалба, в неправителствения, неформален и доброволния, като в редица отношения се реализира и под формата на социална икономика. Социална икономика е направление в икономиката, по-специално в социалната работа, в т.ч. и социалните услуги, на което в последните години се обръща особено внимание от Европейските институции - осъществяване на предприемаческа дейност в различни сектори, като печалбата не се разпределя, а се влага за разширяването ѝ и увеличаването на инвестициите.

В посочените документи на Съвета на Европа се изтъква, че всяка една учебна програма по социална работа в страните-членки на Европейската общност трябва да съдържа три задължителни елемента - знания за човека, знания за обществото, познаване на социалните услуги и теориите и методите на социалната работа. Допълнително се изискват знания в областта на макрообществените процеси и социалната психология - социалногруповата работа, работа „в” и „с” конкретни общности и познание на опита в тях. За да бъде акредитирана една програма за професионално образование и обучение по социална работа например в САЩ

¹⁰⁴ Резолюция на Съвета на Европа през 1967 г.

трябва да съдържа: 1/ знания от областта на хуманитарните, социалните, поведенческите и биологичните науки; 2/ практически знания от областта на социалната политика, социалната среда, социалната работа, услугите, човешкото поведение, социалните изследвания; 3/ образователно-практическо обучение, включващо практика в социалните услуги в рамките на-малко на 300 часа, което се отчита като учебен процес в съответния учебен хорариум. Социалната работа все повече се базира на постиженията на социалните науки, особено на социологията, социалните изследвания, културната антропология и социалната психология. Със специална директива №49, 57/1/ и 66 на Съвета на Европа от 21 декември 1988 г., допълвана на 18 юни 1992 г., на 26 юли 1994, на 20 юли 1995 г. се унифицират и наименованията на различните специалности на социалните работници в страните-членки, както и взаимното признаване на образование /след средното/. С член 57 на Европейския договор от 1986 г., приет в Рим се обръща внимание на необходимостта от признаване на професионалната квалификация на социалните работници в Обединена Европа. Така се установяват европейските стандарти в социалната работа като образование и професионална практика или така наречената „интернализация” на социалната работа.

Институционализация на социалната работа в България се обединяват около няколко момента - че тя е интегративна дейност със самостоятелна наука и практика, помощна професия, със свое специфично поле, „форма на социална интервенция”, насочена към индивида, семейството, групата и общността, за възпитание и превъзпитание, социализация и ресоциализация, интеграция и реинтеграция, адаптация и реадaptация. Разглежда се като цялостна интегративна система. Основната ѝ цел се свързва с превенцията, преодоляването или решаването на социални проблеми и рискове за личността.

Възраждайки се отново преди петнадесет години, социалната работа се превръща във важна част от помощните професии и навлиза в професионалното пространство чрез:

- ✓ заявяването на приоритетите на професията в нови нормативни документи;
- ✓ включването ѝ в регистъра на професиите и специалностите в България;
- ✓ въвеждането на образователен ценз за социалните работници;
- ✓ определянето на квалификационните ѝ характеристики и компетенции, изискванията към професионалната дейност на социалните работници и т.н.

Полетата на професионална дейност в България се реализират главно в дирекциите за социално подпомагане и отчасти в социалните услуги. Трябва веднага да се отбележи, че те са силно стеснени. Дирекциите за социално подпомагане /ДСП/ организират и реализират значителна част от социална работа, доколкото в сферата на заведенията за услуги, където се извършва същинската социална работа, социалните работници са слабо представени. В тях се въвеждат и адаптират само някои или по-скоро единични форми от новите модели, техники и методи на социална работа в практиката. Социалните работници тук са по-скоро чиновници, оценителни и разпределители на социалните помощи. Това говори за зачатъчен етап на развитие на социалната работа в България, което намалява ефективността на сферата като цяло. Налице е противоречие между специализиращата подготовка на студентите, от една страна - за работа с редица нови модели и методи на социална работа и от друга - невъзможността те да бъдат приложени в практиката, защото липсват съответните полета за такава.

В същото време 35% от работещите в ДСП са с подходяща за професионалната област квалификация. Само 12,01% притежават допълнителна квалификация и едва 7,32% се обучават в момента. В системата не е утвърдена форма на продължаващо и поддържащо обучение, въпреки нормативните документи. Дори и да се прилага някъде, тя не е обвързана с работното място. Част от квалифицираните социални работници се преквалифицират в други области с нагласата за смяна на професията. Това противоречи на основно стандартно изискване - продължаване образованието на заетите в момента в сферата, като непрекъснато, продължаващо, образование и обучение, квалификация и преквалификация с оглед на моделите и професионалните полета в сферата, с регулиране на този процес. Продължаващото образование е важен фактор за професионалното израстване на социалните работници. Установява се необходимост от въвеждане на система за допълнителна квалификация на персонала като добре планиран и обмислен планомерен процес, който да осигурява промените в следващото ниво на длъжностната скала и да е с ясни времеви ограничения. За тази цел е необходим децентрализиран институционализиран орган за лицензиране на професионалната преквалификация, въвеждане на точни измерители за всяка квалификационна степен. Само така ще се въведе стандарт за качество на квалификацията, респективно на труда, а професионалната квалификация ще се превърне в ценност и обективна основа за оценяване, заплащане и професионално развитие.

С оглед сравнително младото членство на България в Европейския съюз е необходимо по-подробното разглеждане на общите характеристики и тенденции на промени при социалните дейности в развитите

европейски страни. Може да се предположи, че изграждането на общото европейско пространство не е свързано с ликвидирането на исторически създадените национални системи за социална защита, а по-скоро с тяхното запазване при признаване на различията. Националните системи едновременно се приближават и различават като националните социални институции са изложени на действието на общоевропейските политики и се опитват да посрещат очакванията на обществото като предлагат социални дейности според стандартите си.

Страните членки на ЕС полагат усилия да синхронизират политиките си в социалната сфера. Те предприемат реформи в социалната област на основата на ограничаване на социалните права. Както посочва Тимонен „глобализацията не води до сближаване, а по-скоро различните държави споделят обща траектория на ограничаване на социалните права” (Stepney, Ford, 1998a). Всички те в различна степен са под влияние на неолибералните идеи. Преструктурират социалните си системи в рамките на политиката на задържане на разходите, ефикасност и достъпност. Според Доминели „социалната дейност в един постмодерен свят се характеризира с фрагментирана доставка на услуги чрез специализирани и договаряне” и още „днешните промени са резултат от международната конкуренция, която изисква от правителствата да се дистанцират от осигуряването на благосъстояние. В настоящия момент социалната дейност е локализирана в областта, в която се пресичат глобалните икономически сили, общеевропейските политически интереси и местните национални нужди” (Dominelli, 1996).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Реформите в страните от ЕС целят системите за социална защита да подпомагат хората да водят независим живот като запазват активността си в обществото, проявявайки индивидуална отговорност при поддържане и повишаване на жизнения си стандарт. Обществените институции се оттеглят от различни традиционни зони на сигурност и мястото им се заема от пазара. Въведените промени са в отговор на предизвикателствата, породени от интернационализацията на капитала и глобализацията на пазарите; ограниченията, наложени поради дефицит на националните бюджети и ниският ръст на производителността в публичния сектор; високата структурна безработица; демографските промени, засегнали силно възрастовата и семейна структура; миграцията.

Страните от ЕС реагират като развиват в държавния сектор пазарно ориентирани стратегии, предоставят помощи и услуги, ориентирани към потребителите, наблягат на изхода отколкото на входа на системата за социално подпомагане. Възприетите решенията са в рамките на схемите „повече пазар - по-малко държава” и „повече доброволно - по-малко професионално” ангажиране (Terziev, Georgiev, 2018-a).

Балансирането на интересите на нуждаещите се, държавата и данъкоплатците, в тези условия е не лека задача особено като се има в предвид, че от една страна клиентите очакват да получат адекватна за потребността си помощ, от друга - държавната агенция финансира услугата и търси ефективно и трайно решение на проблема, а от трета - данъкоплатците очакват, че избраните мерки са възможно най-евтините. Все по-трудно социалните служби работят с гражданите при взаимно договорени, а не при пазарни условия.

ЛИТЕРАТУРА

Кусев, Ив. (1998). Основи на социалната работа, София, 1998, с. 11.

Тодорова, Е. (1999). Реалната помощ, Варна, 1999, с. 8 и 9.

Шулман, Л. (1994). Изкуството да се подпомагат индивиди, семейства и групия, София, 1994, с. 28.

Петрова – Димитрова, Н. (2001). Основи и методи на социалната работа, София, 2001, с. 9-15.

Резолюция на Съвета на Европа през 1967 г.

Цитат по Stepney, P., Ford, D. *Social Work, Models. Methods and Theories*, pp. 5, 1998.

Dominelli, L. *Deprofessionalising Social Work*, pp.157,1996.

Terziev, V., Georgiev, M. (2018). A strategic framework for the development of social entrepreneurship in Bulgaria.

// *Knowledge – International Journal*, August 2018, Institute of Knowledge Management, Skopje, Macedonia, 25, 2018, N1, pp. 23-34, ISSN 1857-923X (for e-version), ISSN 2545 – 4439 (for printed version).

Terziev, V., Georgiev, M. (2018a). Support for the development of social entrepreneurship in Bulgaria. // *Knowledge – International Journal*, September 2018, Institute of Knowledge Management, Skopje, Macedonia, 26, 2018, N1, pp.57-74, ISSN 1857-923X (for e-version), ISSN 2545 – 4439 (for printed version).